

Zárójelentés az OTKA NK 68989 jelzetű *Sermones compilati* című kutatási projektjéhez

A projektről

A *Sermones compilati* kutatócsoport ötlete, létrehozása és működtetése teljes egészében az ELTE 2009-ben fiatalon elhunyt kiváló kutatójának, Bárczi Ildikónak az érdeme. Az ő tudományos munkásságához kapcsolódott a projekt. Nagyszabású könyve, az *Ars compilandi* e kutatás előmunkálatai alapján és részben eredményeként született meg. A későközépkori kompilációs technikáról tett megállapításainak, aprólékos elemzéseinek logikus kiegészítése volt a kor legismertebb magyar egyházi szerzője, Temesvári Pelbárt és a hozzá kapcsolódó magyar szerzők sermóinak és más műfajú vallásos szövegeinek magas színvonalú digitális kiadása.

Bárczi Ildikó halálakor, 2009 telén, a projekt elveszítette azt a személyt, aki minden szempontból átlátta a koncepciót, és aki létrehozta azt a tudományos közösséget, mely a projekt sikerén dolgozott. 2008 második felében már betegeskedett, de figyelemmel kísérte a munkálatokat. Halála után az adminisztratív feladatokat tanszéki kollégái vették át, míg a csoport életben tartása, a munka folytatása és elvégzése Madas Edit és Haader Lea segítségével lényegében tanítványi körének köszönhető, közülük Rajhona Flóra végezte a gyakorlati teendők összehangolását.

Egy fiatal kutató halála mindig tragikus veszteség, kiváltképp, ha egy szellemi műhely motorja is egyben. Nehéz volt a csoportnak túllendülni a veszteségen, de a pontos iránymutatás és a világosan megfogalmazott cél lehetővé tették a Bárczi Ildikó halála következtében kényszerűen módosított munkaterv végrehajtását. A módosításra, a vállalkozás mérséklésére azért volt szükség, mert a csoport nem csupán vezetőjét, de legfelkészültebb kutatóját is elveszítette, aki maga is aktívan részt vett volna az utolsó időszakban is a kritikai kiadás munkálataiban. Az eredmények java része már megjelent a vállalkozás honlapján (www.sermones.elte.hu), és a projektnek hála nemzetközi szempontból is kiemelkedő fontosságú eszközöket kapott a sermo-kutatás.

A vállalkozás nem pusztán digitalizálási, szövegkiadási munkát jelentett. A csoport ennél jóval nagyobb jelentőségű kutatási csomópontot kívánt létrehozni, egy összetett adatbázisrendszer kiépítésével. Az alap Temesvári Pelbárt műveinek digitális kritikai kiadása volt. Bárczi Ildikó kiválása miatt a hatalmas szövegtárházból végül a *Stellarium*, a *Pomerium de sanctis* mindkét része és a *Pomerium de tempore* téli része digitalizálását készítette el a csoport, de a honlap felkészült a ferences prédikátor többi művének befogadására is.

Ehhez kapcsolódóan a Pelbárt műveit forrásul használó magyar nyelvű *Érdy-kódex* kiadása is elkészült, a párhuzamok feltárásával. Két másik adatbázis a kutatásnak részben mellékterméke, részben továbbvitele. A *Biblia Mediaevalis Hungarica* digitalizált szöveganyaga a középkori magyar nyelvű Biblia-fordításokat teszi kereshetővé és egymással összevethetővé. Nyelv- és művelődéstörténeti szempontból már magában ez is nagy jelentőségű eredmény. A *Bibliotheca Compilatorum* a XV. századi prédikátorok által használt műveket tárja föl, lehetőség szerint a fennmaradt ősnymtatványok megjelölésével, a hálózaton kép formátumban elérhető könyvpéldányokra való hivatkozással.

Az eredeti projekthez nem kapcsolódott szorosan, de logikusan bővítette azt Pázmány Péter prédikációinak kiadása, ami a magyar barokk irodalom legnagyobb hatású egyházi írójának prédikációs és írói gyakorlatát teszi tanulmányozhatóvá és összevethetővé a későközépkori szerzők kompilációs technikájával. Mindebből érzésem szerint három-négy OTKA-pályázat is kitelne.

A kutatás további lehetőségeinek pompás illusztrálása a Temesvári Pelbárt *Pomerium de sanctis* című műve nyári részének (*pars aestivalis*) alapján elkészített bibliai konkordancia. (http://sermones.elte.hu/pelbart/pa/index_sacrae_scripturae_vulsearch.html) Ugyanehhez a kötethez elkészült az exemplumok listája is.

A kutatócsoport működésének egyik meghatározó eleme volt, hogy számított az alapképzésben részt vevő hallgatók hozzájárulására: a szövegek begépelése, a tabula alphabeticák szerkesztése részben az ő feladatuk volt. Bárczi Ildikó tanítványai évente megrendezték a *Plaustrum saeculi* című konferenciájukat, ahol a csoport tagjai bemutathatták legfrissebb eredményeiket Pelbárt, vagy a többi ide tartozó szerző műveinek elemzéseiből. Az előadások anyaga szintén felkerült a honlapra.

A kutatók ezen túl is számos magyar és nemzetközi konferencián vettek részt (az előadások listáját lásd mellékletben). Különleges fontosságú volt a *Sermones compilati* életében a 2009-2010-ben a Széchényi Könyvtárban rendezett nyelvemlék-kiállítás, ahol 2009 novemberében bemutattuk az *Érdy-kódex*, Temesvári Pelbárt prédikációi, illetve a *Biblia Mediaevalis Hungaria* kutatásának és feldolgozásának módszerét, illetve az eddigi eredményeket. A csoport tagjai a kiállítás sikeréhez több tablóval, prezentációval járultak hozzá.

A csoport kereste és keresi a nemzetközi kapcsolatokat is. 2010. március 18-25. között a pályázat két résztvevője, Rajhona Flóra és Laczkó Eszter Pisába illetve Rómába utazott, hogy a pályázati munka során elért eredményeket külföldön is ismertesse. Vendéglátójuk Lina Bolzoni volt, a pisai Scuola Normale Superiore oktatója, számos egyetem (Harvard, UCLA, New York University, Collège de France) vendégelőadója, a sermókutatás nemzetközileg elismert szakértője,

továbbá a *Centro di Elaborazione informatica di testi e immagini nella Tradizione Letteraria* kutatócsoport irányítója.

Lina Bolzoni lehetőséget adott számukra, hogy bemutassák a *Sermones compilati* kutatócsoport munkáját, eredményeit, valamint további terveit. Mivel a szövegdigitalizálás mindkét csoport alaptervékenysége, így hasznos eszmecsere alakult ki a felek között, és körvonalazódott egy közös európai pályázat lehetősége is.

A projekt folytatása

Noha Bárczi Ildikó már nincs köztünk, remélhető, hogy a kutatás nem marad torzóban, a pályázat lezárulta után sem. Tanítványai között több doktoranduszt találunk, akik disszertációjukat a következő évben, években fogják megvédeni, mindannyian Temesvári Pelbárt valamelyik szövegéhez kapcsolódó kutatási témában. Ez lehetővé teszi Pelbárt életművének a magyar művelődéstörténetben őt megillető szerephez méltó modern recepcióját.

A projekt kiteljesedésének egy másik útja az, hogy a Pelbárthoz kapcsolódó prédikátorok művei, a terveknek megfelelően, a csoport honlapján kapnak helyet. A Károli Gáspár Református Egyetem elnyert egy OTKA-pályázatot, mely Laskai Osvát műveinek digitális kiadását tűzte ki célul. Ebben közreműködik a *Sermones compilati* egyik legfontosabb kutatója, Rajhona Flóra is, és bízunk benne, hogy a két kortárs prédikátor művei hasonló elvek alapján és hasonlóan magas színvonalon kerülnek kiadásra, és ugyanazon a honlapon jelennek meg. Remélhetjük, hogy a <http://sermones.elte.hu> olyan találkozási pontja lesz a későközépkori vallásos szövegek, mely a magyar tudományosságban, és talán nemzetközi szempontból is jelentős marad.

Jelentősebb konferencia előadások:

Bárczi Ildikó: *Morálteológiai tanítások Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt Szent Erzsébet-napi beszédmintáiban*; Elhangzott: Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza a 13-16. században, ELTE BTK 2007. május 24.

Bárczi Ildikó: *A hipertextualitás mint a késő középkori prédikációs hagyomány működésének kulcsa* Elhangzott: Filológia – Interpretáció – Médiatörténet, ELTE BTK 2007. november 22.

Bárczi Ildikó: *Lehetőségek, nehézségek és eredmények az Érdy-kódex kritikai kiadásának munkálatai során*; Elhangzott: Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet, ELTE BTK 2008. április 17.

Bárczi Ildikó: *Du lecteur à l'écrivain - reconstruction du processus d'utilisation de livres sur la base des annotations d'un dominicain hongrois*; Elhangzott: Matthias Rex 1458-1490 – Hungary at the Dawn of the Renaissance, International Conference, ELTE BTK 2008. május 23.

Bárczi Ildikó: *Humanizmus és egyházi műveltség - ferences prédikációszerzőink reflexiói*; Elhangzott: A Mohács előtti magyarországi humanizmus emlékei az ELTE Egyetemi Könyvtárban, ELTE Egyetemi Könyvtár 2008. június 6.

Bárczi Ildikó: *Inventio exemplorum. Antike und mittelalterliche Erzählstoffe in gedruckten lateinischen Predigtsammlungen des Spätmittelalters* Elhangzott: Fortunatus, Melusine, Genofeva – Internationale Erzählstoffe in der deutschen und ungarischen Literatur der Frühen Neuzeit, Esterházy Károly Főiskola, Eger 2008. október 9.

Laczkó Eszter: *Három Pelbárt-beszéd liturgikus vonatkozásairól* Elhangzott: Plaustrum V. ELTE BTK 2007. április 21.

Laczkó Eszter-Rajhona Flóra: *Párhuzamos helyek keresésének lehetőségei az exemplumok tematikus rendszerezésének segítségével* Elhangzott: Plaustrum VI. ELTE BTK 2008. április 19.

Sápi Nóra: *Exemplumok Temesvári Pelbárt Rosariumának második könyvében* Elhangzott: Plaustrum VI. ELTE BTK 2008. április 19.

Rajhona Flóra-Laczkó Eszter: *The Forms of Appearance of Narrative Material in the Exempla of Pelbartus de Themeswar's Pomerium* Elhangzott: Fortunatus, Melusine, Genofeva – Internationale Erzählstoffe in der deutschen und ungarischen Literatur der Frühen Neuzeit, Esterházy Károly Főiskola, Eger 2008. október 9.

Laczkó Eszter és Rajhona Flóra: *Exemplumok tipologizálási lehetőségei* Elhangzott: Bárczi Ildikó emlékkonferencia, ELTE, 2009. április 24.

Laczkó Eszter: *Liturgikus vonatkozások Temesvári Pelbárt halottak napi beszédeiben* Elhangzott: Egyházi műveltség a régi Magyarországon, Tudományos konferencia, 2009. június 3–6. Pécs, PTE

Rajhona Flóra: *Hagiográfia és skolasztikus hagyomány – Alexandriai Szent Katalin legendájának késő középkori változatai* Elhangzott: Egyházi műveltség a régi Magyarországon, Tudományos konferencia, 2009. június 3–6. Pécs, PTE

Publikációk:

Bárczi Ildikó: *La diversité thématique dans les prédications de Pelbart de Temesvár*, Analecta Franciscana 2007.

Bárczi Ildikó: *Ars compilandi – A késő középkori prédikációs segédkönyvek forráshasználata*, Universitas Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Bárczi Ildikó: *Könyvek a keréken – Ismeretlen beszédminta-részletek egy késő középkori magyar prédikátor tollából*, ItK 112 (2008) 603–631.

Bárczi Ildikó: *„Idvességre igazgató példa ez világnak megutálásában” (Szent Erzsébet követendő erényei késő középkori prédikációinkban)* In: *Árpád-házi Szent Erzsébet – magyar-német kulturális kapcsolatok kelet-közép Európában*, szerk. Gábor Csilla, Knecht Tamás, Tar Gabriella-Nóra, Verbum Keresztény Kulturális Egyesület, 2008. 18–32.

Bárczi Ildikó: *Titkosírás Temesvári Pelbárt egyik Szent Lukács-napi beszédében* In: *„Mielz vált mesure / que ne fait estultie”: A batvanéves Horváth Iván tiszteletére*, szerk. Bartók István, Hegedűs Béla, Seláf Levente, Szegedy-Maszák Mihály, Szentpéteri Márton, Veres András, Budapest, Krónika Nova Kiadó, 2008. 36–40.

Bárczi Ildikó: *Morálteológiai tanítások Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt Szent Erzsébet-napi beszédmintáiban*, In: *Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza a 13-16. században*, szerk. Falvay Dávid, Budapest, 2009. 83-105.

Rajhona Flóra – Sápi Nóra: *„...flores diversarum doctrinarum et fructus salubres mysteriorum divinorum...” – Hagiográfia és tudomány Temesvári Pelbárt prédikációiban* In: *Plaustrum IV. Tanulmányok régi prédikációirodalmunkról*, szerk. Bárczi Ildikó http://sermones.elte.hu/?az=342tan_plaus_floranora

Bakonyi Dóra: *Az Érdy-kódex internetes szövegkiadásában való keresési lehetőségek* In: *Plaustrum IV. Tanulmányok régi prédikációirodalmunkról*, szerk. Bárczi Ildikó http://sermones.elte.hu/?az=345tan_plaus_dora

Laczkó Eszter: *Három Pelbárt-beszéd liturgikus vonatkozásairól* In: *Plaustrum V. Tanulmányok régi prédikációirodalmunkról*, szerk. Bárczi Ildikó http://sermones.elte.hu/?az=354tan_plaus_leszter

Rajhona Flóra: *Az utolsó ítélet jeleiről: Középkori szövegszerkesztési és szövegépítési módok* In „*Mielz vált mesure / que ne fait estultie*”: *A hatvanéves Horváth Iván tiszteletére*, szerk. Bartók István, Hegedüs Béla, Seláf Levente, Szegedy-Maszák Mihály, Szentpéteri Márton, Veres András, Budapest, Krónika Nova Kiadó, 2008. 265–269.

Laczkó Eszter: *Az Érdy-kódex bibliafordításának tipológiájához* In „*Mielz vált mesure / que ne fait estultie*”: *A hatvanéves Horváth Iván tiszteletére*, szerk. Bartók István, Hegedüs Béla, Seláf Levente, Szegedy-Maszák Mihály, Szentpéteri Márton, Veres András, Budapest, Krónika Nova Kiadó, 2008. 150–156.

Laczkó Eszter-Rajhona Flóra: *Párhuzamos helyek keresésének lehetőségei az exemplumok tematikus rendszerezésének segítségével* In *Plaustrum VI*.

Sápi Nóra: *Exemplumok Temesvári Pelbárt Rosariumának második könyvében* In *Plaustrum VI*.

Laczkó Eszter – Rajhona Flóra: The Forms of Appearance of Narrative Material in the Exempla of Pelbartus de Themeswar's Pomerium=*Fortunatus, Melusine, Genofeva*, Internationale Erzählstoffe in der deutschen und ungarischen Literatur der Frühen Neuzeit, ed. Dieter Breuer, Gábor Tüskés, Peter Lang AG, 2010, 35-53.

Laczkó Eszter: *Simon, a mágus: Adalékok egy szöveghagyomány alakulásához*=Magistrae Discipuli, Tanulmányok Madas Edit tiszteletére, A Magyar Könyvszemle és a Mokka-R Egyesület Füzetei 2., Budapest, 2009, 175-180.

Rajhona Flóra: *Mensa solis: Egy antik témájú exemplum prédikációba illeszkedésének lehetséges útja*=Magistrae Discipuli, Tanulmányok Madas Edit tiszteletére, A Magyar Könyvszemle és a Mokka-R Egyesület Füzetei 2., Budapest, 2009, 271-279.

Laczkó Eszter: Liturgikus vonatkozások Temesvári Pelbárt halottak napi beszédeiben – megjelenés alatt

Rajhona Flóra: Hágiográfia és skolasztikus hagyomány, Alexandriai Szent Katalin legendájának késő középkori változatai – megjelenés alatt